

Abhainn an Chnoic

Pádraig Tom Bán Breathnach

Ar nós chuile abhainn, sruthán, agus bóithrín, chuile chnoc, gleann agus cosán, tá stair, seanchas agus scéalta ag baint leo agus stair shaibhir agus 'sé a araíocht sin ag an abhainn seo é agus na céadta scéal imithe go deo leis na seandaoine. Éiríonn Abhainn an Chnoic sé nó seacht de mhílte amach ó bhaile fearainn an Bhóthair Bhuí agus píosa soir ó Thulach na Sióg, réimse sléibhte atá chomh hiargúil sin nach bhfaca Dia ná Diabhal é leis na cianta.

Sníomhann sruthán isteach inti as Loch Thulach an Leath Thoir ar Thalamh Fenton, áit a bhfuil na portaigh ag an gComharchumann. Téann go leor sruthán beag eile isteach inti ó locha beaga éagsúla agus í ag sníomh a bealaigh tríd an gcriathrach achrannach agus na bailte fearainn Leitir Fir, Seana Dhraighin, Baile na mBroghach, Leithrinn, Baile na hAbhann agus Caol Rua. Téann sé trí Ionad Tionscal Údarás na Gaeltachta, croí eacnamaíoch shaol Chois Fharraige, áit a bhfuil ós cionn 400 duine fostaithe agus monarcha amháin, Bioniche Teoranta, atá ag brath go huile is go hiomlán uirthi mar gurb é an t-uisce an bunábhar atá acu agus iad ag táirgeadh ábhar leighis agus á n-easportáil ar fud an domhain. Tathadh brúach na habhann le tús a chur le réabhlóid na tionsclaíochta i gCois Fharraige ag tosú leis an monarcha marmair ós cionn deich mbliana fichead ó shin. Ré nua i stair na háite agus deireadh ag teacht leis an seanré a bhí acu ar an talamh leis na céadta bliain agus ag tabhairt droim láimhe d'acmhainní nádúrtha an cheantair.

Téann sí trasna faoi Bhóthar Chois Fharraige, nó Bothar an Rí mar a thugtaí air sa sean-aimsir, díreach in aice le Siopa an Phobail. Tá an droichead é fhéin neamhghnách mar níl air ach súil mhór amháin agus súilín beag eile ag an taobh a thógann an fuarlach sa ngeimhreadh. Deineadh cóiríú mór ar an droichead seo sna scéimeanna tar éis an Ghorta Mhóir sa 19ú céad. Bhí na scéimeanna seo ar nós na scéimeanna FÁS sa lá atá inniu ann. Téann sí i bhfar-

raige díreach in aice leis an Aill Fhionn, an áit a bhfuil an reilig anois. Bheadh cáil níos mó ar bhun na habhann mar ba é seo suíomh chéibh an Spidéil 1867 ach tá sé ráite go raibh baint nach beag ag na Muiríseacha, na tiarnaí talún, í a athrú soir san áit ina bhfuil sí anois mar chuir siad roinnt airgid isteach sa togra ar a gcuid talúna fhéin. Ní raibh sásamh na muc ná na madraí sa gcéibh chéanna seo ariamh ó shin mar bhí an suíomh i bhfad róthanaí agus chaití fanacht le barr láin le do bhád a chur chun farraige. Ach thug sé saothrú maith do mhuintir na háite ar feadh cúpla bliain agus d'oibrigh mo sheanathair fhéin, Patch Breathnach, as an mBaile Ard, sa Spidéil uirthi ar 10d sa ló mar shaor cloiche.

Bhí an abhainn seo ar cheann de na haibhneacha liatháin ab fhearr i ndeisceart Chonamara go dtí seasca nó seachtó bliain ó shin agus ní raibh aon chailleadh uirthi le corrbhradán freisin ach, faraor, níl fad do mhéire ar an méid atá fanta uirthi anois. Bhíodh poitín á dhéanamh píosa suas an abhainn seo go dtí le fíorghairid san áit a dtugaidís Poll an Ghabhair air. Bhíodh muileann ar an abhainn seo freisin agus seans go bhfuil corrdhuine thart a chuimhníonn air ag obair, ach sin scéal go lá eile.

Tá sé ráite faoi dhuine de chlann Uí Dhonnchadha as an áit gur piocadh amach é le hóráid a scríobh agus fáilte a chur roimh Rí Shasana go Cathair na Gaillimhe. Tá sé ráite go raibh an fear seo ar cheann de na stiúrthóirí tigh Mháirtín Mhóir. Rinne sé jab chomh maith sin ag eagrú na hócáide gur bronadh an teideal *Sir* air. Is mór i gceist é *Sir* Anthony O'Reilly inniu ach is beag

an chuimhne atá ag muintir Chois Fharraige acu féin thart ar chéad bliain ó shin ainm an fhir seo, *Sir* James Donoghue. Thart ar mhíle suas an abhainn tá an Poll Gorm, poll domhain é seo a mbíodh stopóg ag na bric agus chruinníodh muintir an cheantair ann Dé Domhnaigh le slait agus eangacha ag iarraidh na bric a mhealladh.

Thart san áit chéanna tá Eas an Dúin ar thrácht an file cáiliúil Joe Shéamuis Sheáin ina amhrán 'Leithrinn'. Rugadh é ar bhruach na habhann agus is é an file seo a scríobh, tá sé chomh maith duit a rá, Cúirt an Mheán Oíche nó caoineadh Airt Uí Laoghaire Chois Fharraige - sin an t-amhrán cáiliúil 'Lá na Fola', ag cur síos go cumasach ar an dara cogadh mór san Eoraip

Díreach taobh amuigh de Choláiste Lurgan bhíodh gleann mór sa mbóthar, Gleann na hAbhann an t-ainm a bhí air agus in aimsir Chogadh na Saoirse d'ionsaigh buíon áitiúil de na hÓglaigh leoraí Crossley Tender na nDubhchrónach. Chuir siad urchar trí thanc an pheitiril agus rinne an Crossley staic i lár an bhóthair. Is dóigh nach raibh mórán fonn orthu an dá mhíle go dtí beairic an Spidéil a shiúl agus chroch siad leo cairrín asail ó theach na gcomharsan. Ag dul soir ag an gCathair chonaic siad beirt fhear ag teacht amach as teach cuarta agus mháirseáil siad amach roimh an gcairrín asail iad agus chuir siad faoi ndeara dóibh a lámha a chur san aer ar feadh an bhealaigh agus caitheadh isteach sa mbeairic iad. Chuaigh na Tans isteach i dteach ósta sa Spidéil

Coiste Phobal ar Aire Chois Fharraige

f/ch. Comharchumann Shailearna Teo.

Na hAille

Indreabhán

Co. na Gaillimhe

Tá Coiste Phobal ar Aire Chois Fharraige ag feidhmiú i gceantar Chois Fharraige ó 1994 i leith. Tá cúram riaracháin Phobal ar Aire tógtha air féin ag Comharchumann Shailearna anois le roinnt míonna agus roimhe sin bhíodh seo á dhéanamh ag Forbairt Phobal Teo. faoi chúram Phóil Uí Fhoighil. Seo a leanas an plean oibre atá leagtha amach don bhliain seo romhainn:

- * Turais lae a eagrú d'Aostaigh an cheantair ar Ionaid Lae eile atá ag feidhmiú i gConamara
- * Turas lae a eagrú go hInis Meáin
- * Turas go Cnoc Mhuire ar Lá na Gaeltachta
- * Lá Bealtaine - ócáid shóisialta d'Aostaigh Chonamara
- * Dinnéar na nAostach - ar an Domhnach deiridh de mhí na Samhna
- * Ocadí seachtainiúla i Seanscoil Sailearna
- * Córás Teileafóin Éigeandála a chur ar fáil d'Aostaigh de réir mar atá éileamh air.

Cóilín Ó Tuathail (Leaschathaoirleach)

Abhainn an Chnoic ...

le haghaidh deoch a ól agus, is dóigh, iad ag ceapadh go raibh sé tuillte go maith acu agus an geábh a dtáinig siad as. D'inis siad don óstóir, fear áitiúil, faoin mbeirt a bhí san mbeairic trasna an bhóthair agus dúirt sé go raibh aithne orthu agus nach raibh baint ná páirt acu leis an luíochán agus scaoileadh leo, rud a rinne siad ar maidin. Tháinig siad anoir le cladach gur shroich siad Baile na Cathrach agus iad sách craite tar éis na hoíche agus a gcroí ina mbéal acu. Ní inniu ná inné a thosaigh an Birmingham Six na an Guildford Four.

Bhí an eas seo chomh maith ina tuar aimsire agus bhíodh na daoine ag rá go mbíodh sé an-siúrálte; dá gcloisfeá í ag fógairt sa ngeimhreadh bheadh aimsir chrua sheaca amach romhat agus sa samhradh bheadh aimsir mhaith ann.

Tá sí le cloisteáil go follasach sna bailte máguaird ach níor chuala mé fós i mbliana é ach cuimhním ar m'athair, Tom Bán, agus na comharsana ag rá: "Tá an eas ag cur a craicinn di, tá aimsir bhreá amach romhainn", rud nach bhfuil i mbliana, faraor, ag teacht abhaile ó theach na cuairte. ■

Ar chúl ó chlér: Kate Sheáinín Mháire Nella, (Bean Tom Bán Breathnach), Patch Breathnach agus a bhean Jude Ní Mhárta as an gCathair.

Chun tosaigh ó chlér: Seáinín Tom Bán, Máirtín Tom Bán, Pádraic Tom Bán agus Máirín Tom Bán.